

ἐργασίαν Κράτους, ὡς καὶ ἡ ἐπισημοτέρα ἔνδειξις τῆς οἰκονομικῆς αὐτοῦ εὐπραγίας.

Πόσον τερπνὸν καὶ ὠφέλιμον εἶνε τὸ μάθημα, ὅπερ οἱ εὐτυχεῖς Παρισινοὶ ἀκούρουσι παραδιδόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοδώρου Ρεϊνάχ! Ἡ «Ἑλληνικὴ Ἱστορία διὰ τῆς Νομισματικῆς» ἐκτὸς τῶν σπουδαστῶν εἴλκυσε πολλοὺς ἀκροατάς, μεταξύ τῶν ὁποίων διακρίνονται καθηγηταὶ καὶ λόγιοι, οἵτινες τακτικώτατα παρευρίσκονται εἰς τὰς παραδόσεις.

Ἄρα γε ἤθελεν εἶναι τόσοι ἀνέφικτος ἢ καὶ περ' ἡμῖν εἰσαγωγή τοῦ μαθήματος τῆς Νομισματικῆς; ἂν ἐγίνετο δοκιμὴ; Νομίζομεν ὅτι, ὅταν ἔχωμεν νομισματικὴν συλλογὴν, οἷα ἡ ἡμετέρα καὶ ἐπιστήμονα διακεκριμένον, οἷος ὁ κ. Σφόρωνος, τοῦτο ἀρκεῖ ὅπως ἐνθαρρύνῃ τὴν μελέτην τοῦ κλάδου τούτου τῆς ἀρχαιολογίας.

Λέων Μ. Μελάς

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΜΕΣΣΗΝΙΑΝ¹

Γ'

Οἱ ἡμέρες περνοῦσαν ἡσυχες καὶ εὐχάριστες 'ς τὸν οἰκίσκον ποῦ ἐπιάσαμε κάτω 'ς τὸ ἐπίνειον τῶν Καλαμῶν καὶ ποῦ εἶχε δεξιὰ κ' ἀριστερὰ δυὸ ὕψηλους πλατάνους καὶ ἐμπρὸς ἓνα εὐμορφὸ καλαμιῶνα. Τὴν ἡμέρα ὅλη ἐμελετοῦσα τὴν κελὴ μου ἐπιστήμη, τὴν γλυκερὰ φιλολογία, ποῦ τρέφει τόσο ὠμορφο τὸ νοῦ σου καὶ δὲν ἀφίνει καὶ τὴν καρδιά σου παραπονεμένη. . . Πρῶτ' πρῶτ' ἐσηκωνόμουν καὶ ἐπήγαινα καμμιὰ φορὰ 'ς τὸ μῶλο ἔξω ἔξω καὶ ἔβλεπα τὸ Μεσσηνιακὸ κόλπο τὴν ὥρα ποῦ ἡ φύσις ἐξυπνοῦσε κ' ἐπροσκαλοῦσε τὰ πουλάκια καὶ τὰς χαρούμενες καρδιὰς 'ς τὸ γλυκερὸ τραγοῦδι, ὅπου τραγουδεῖ τὰς ὠμορφιὰς τοῦ βίου. Ἦταν ὥραϊο τὸ θέαμα ἐκεῖνο· ἐνόμιζες πῶς τὴν ὥρα ποῦ ἔβγαινε ἡ Λύγούλα μὲ τὸ κατάλευκο καὶ ἀστραπηδόλο ἄρμα τῆς, ἐνόμιζες πῶς ἀπὸ τὴν θάλασσαν σηκονόγησαν μύριες ἀσπροντυμένες νεράιδες καὶ μέσα 'ς τὰ νέφη τὰ ἐλαφρὰ καὶ τὴν καταχνιὰ τὴ λεπτὴ ποῦ ἐκάλυπτε τὴ θάλασσα πῶς ἔσταιναν πιασμένες ἀπ' τὸ χέρι μαγικὸ καὶ ἀπέραντο ἐπάνω σ' ὅλη τὴ γαλανὴ κι' ἀρρυτίδωτη πλάκα τῆς θάλασσας χορό. Ὁ ἥλιος ὅταν ἀνέτειλε, ἔμενε κρυμμένος πίσω ἀπὸ

¹ Συνέχεια· ἴδε φυλλάδιον 11 ΙΓ' τόμου.

τὸ ψηλὸ Σταυροπήγι· ἀλλ' ἀπὸ μερικὲς σχισμάδες τοῦ ἔβγαιναν εἰ χρυσές τοῦ ἀκτῖνες ἴσάν μία δέσμη . . . καὶ ἔπεφταν ἔς τὴ θάλασσαν· γύρω γύρω ἐκάλυπτε τὸ βουνὸ καταχνιά, ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν ὁποία ἐφαίνοντο ἀμυδρά τὰ δάση ποῦ καλύπτουν τὸ βουνό, τὸ χωριὸ Σέλτσο, ποῦ εἶναι κτισμένο ἔς τὴ ράχι του, τὰ περιβόλια, οἱ κάμποι, οἱ χαράδρες ποῦ στεφανώνουν γύρω τὸ χωριό. Κ' ἐν ἐγύριζα ἴπισω τὸ βλέμμα—ὦ τὸ θέαμα δὲν ἦταν καθόλου κατώτερο. Πέρα ἔς τὴν πεδιάδα φαίνοντανε τὸ Νησί, κρυμμένο ἔς τὸ λευκὸ καὶ λεπτὸ μανδύα τῆς πρωϊνῆς ὀμίχλης, κρυμμένο ἔς τὰ δένδρα, ἔς τοὺς κήπους· κ' ἐκεῖνες οἱ λευκές οἱ πλάτανοι! . . . ἤμπορῶ νὰ σᾶς πῶ ὅτι πολλοὶ ἦταν τόσον ὕψηλοί, ὥστε ἡ κορυφή τοὺς περνοῦσε καὶ τὴν καταχνιά ἀκόμη, ποῦ ἦταν ἐπάνω τοὺς ἀπλωμένη . . .

Ὅταν ἐπροχωροῦσε ἡ ἡμέρα, ἐγύριζα ἔς τὸν οἰκίσκον μας, ἔπαιρνα τὸ βιβλίον μου καὶ ξαπλωμένος κάτω ἀπὸ ἓνα ψηλὸ πλάτανο δίπλα ἔς ἓνα καλαμιῶνα ἐδιέβαζα. Καμμιά φορὰ ἐκλείνα τὸ βιβλίον μου καὶ ἔδινα ὀλίγη προσοχὴ ἔς τὸ τραγοῦδι ὁποῦ ἔφελναν μαζί ὁ ἄνεμος καὶ τὰ φύλλα τοῦ πλατάνου καὶ ὁ διπλανός μου καλαμιῶνας.

Τὸ ἴδιον θέαμα, λαμπρό, μεγαλοπρεπὲς μοῦ ἐξεδηλώνετο ἔς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅταν καὶ κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐκκθήμεν ἔς τὰς πέτρες τοῦ μώλου. Ἐνόμιζες πῶς ἐκκίετο ὁ δυτικὸς εὐρανόσ ὅλος καὶ οἱ φωτιές ἀντανεκλῶνταν ἔς τὰ νερά τοῦ ὠραίου κόλπου καὶ ἐχρῦσιζαν τὴν πεδιάδα καὶ τὰ φύλλα τῶν δένδρων· ἔπειτα ἤρχετο σκοτάδι· σιγὰ σιγὰ καὶ ἔδινε ἔς τὴν πεδιάδα μιὰ τέτοια ὥς ἡρέμου μελαγχολίας καὶ γλυκυθύμου κατηφείας, ποῦ εἰς μάτην θὰ πασχίσῃ κανεὶς νὰ τὴν ἐκφράσῃ.

*
*
*

Ἡ Ντουάνα εἶναι, ὡς δεικνύει καὶ τὸ ὄνομα, τὸ ἐπίνειον τῶν Καλαμιῶν. Εἶναι μία μικρὰ πολίχνη, ὅπου εἶναι τὸ τελωνεῖο, τὰ πρακτορεῖα, ξενοδοχεῖα καὶ ἀρκεταὶ οἰκίαι διὰ τὰς παρχθερίζουσας οἰκογενείας. Τὸ ὄνομα Ντουάνα βέβαια δηλοῖ τὸ τελωνεῖον ποῦ ἔς τὰς ἀρχὰς ἦτο ἐκεῖ· κατόπιν ὅλη ἡ πολίχνη οὕτως ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ, νομίζω δὲ πῶς ἐπισήμως λέγεται Νέαι Καλάμαι. Ἀνάμεσα ἔς τὰ σπῖτια εἶναι κόλποι ὠραῖοι καὶ μεγάλοι, μάλιστα δὲ ἔς τὸ τέλος τοῦ χαριτωμένου αὐτοῦ προαστείου. Δεξιά—δε' ἐκεῖνον ποῦ κατεβαίνει ἔς τὴ θάλασσαν ἀπὸ τὰς Καλάμας—εἶναι ἡ ξηραμμένη κοίτη τοῦ ποταμοῦ Νέδωνος, στρωμένη μὲ ἄμμο καὶ χαλίχια τῆς θαλάσσης. Εἶναι πλατεῖα ἡ κοίτη καὶ μάλιστα περὶ ὕψηλά, δίπλα ἔς τὴν πόλιν τῶν Καλαμιῶν πρὸς Δ. γίνεται περὶ πλατεῖα καὶ ἀφίνει οὕτως εἰπεῖν ν' ἀπλω-

νεται από κάτω από τὸ κάστρο τῶν Ἑνετῶν μιά μικρά καὶ ὠραία κοιλάς ἀπὸ ἄμμο καὶ χαλίκια, ποῦ ἔχει ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τὸ κάστρο, ἀπὸ τὸ ἄλλο καλαμιῶνες καὶ περιβόλια καὶ νερόμυλους· εἶναι πολὺ ὠραῖο τὸ μέρος ἐκεῖνο, μάλιστα ὅταν τὸ βλέπῃ κανεὶς ἀπὸ τὸ κάστρο ἐπάνω. Τὸ ἄνοιγμα στενεύεται ὀλίγο ὑψηλότερα καὶ ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ χάνεται ἔς τὰ Γεμο-Βούνια, ποῦ σχηματίζουν ἓνα ψῆλὸ καὶ ἀπότομο καταρράκτη τὸν χειμῶνα. Δεξιὰ δὲ καὶ ἀριστερὰ πρὶν ἀρχίσουν τὰ βουνά, ποῦ σοῦ κρύβουν τὸ ρεῦμα, βλέπεις κτήματα ἀπὸ ἐλιές, ἀμπέλια ἐπάνω σὲ γραφικοὺς λοφίσκους, καλαμιῶνες, καλύβες, νερομύλους, σπιτάκια. Τὸ καλοκίτρι ὁ Νέδων δὲν ἔχει καθόλου νερό, τὸν χειμῶνα πλημμυρίζει ὅπως καὶ ὁ Πάμισος καὶ κάμνει μάλιστα καὶ καταστροφές καμμιὰ φορά. Δύο γέφυραι ἐνώνουν τὰς Καλάμας μὲ τὸν δρόμον ποῦ πηγαίνει ἔς τὸ Νησί. Ἡ εἰκὼν αὐτῆς τῆς μικρᾶς κοιλάδος τοῦ Νέδωνος ἐπαρουσιάζετο ἔς τὴ φαντασία μου ἀπὸ μικρὸ παιδί σχεδὸν ὁμοία ὅπως σὰς τὴν περιέγραψα, τόσο πολὺ εὐμορφὴ εἶναι καὶ τόση ζωηρὴ ἐντύπωσι ἀφίνει.

Οἱ ἄνθρωποι ἔς τὴ Ντουάνα ὅποῦ μένουν ἐκεῖ διαρκῶς εἶναι λεμβοῦχοι, ἀλιεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἄνθρωποι συνειθισμένοι μὲ τὴ θάλασσα. Ἐμπρὸς ἔς τὴν προκυμλία μόλις ἔβγῃς εἶναι τὰ καφφενεῖα, ὅπου πρωτοκάθηται ὁ ταξειδιώτης ἢ ἐπισκέπτης. Περιμένουν δὲ ἅμαξες πολλές διὰ νὰ τοὺς πηγαίνουν ἔς τὰς Καλάμας. Ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον μου ἤκαμιν ἐντύπωσι εὐχάριστο πολὺ ἦταν ὅτι ἔς ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ καφφενεῖα καὶ ξενοδοχεῖα συγχρόνως ἦτο γραμμένο μὲ μεγάλα γράμματα τὸ ἐξῆς φιλοσοφικὸ ρητό : θὰ περάσῃ καὶ τοῦτο.

Τὸ βράδυ, ὅταν βασιλεῦῃ ὁ ἥλιος, βγαίνουν ἔς τὸν περίπατο καὶ τότε τῆς εὐμορφῆς χώρας ἤμπορεῖς ν' ἀπολαύσῃς μὲ περὶ μεγάλη εὐχαρίστησι τὰ κάλλη, τὰς ὁροσιὰς καὶ τὰς μυρωδιὰς τῶν ἀπείρων κόλπων. Κατεβαίνουν καὶ ἀπὸ τὰς Καλάμας οἰκογένειαι διὰ τὰ καθίσουν κοντὰ ἔς τὴ θάλασσα καὶ ν' ἀναπνεύσουν τὴν ἀρωματισμένην αὔρα τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, ποῦ θωπεύει καὶ γλυκοφιλεῖ τὰς εὐμορφῆς κόρες τῶν Καλαμῶν· πολλοὶ κατεβαίνουν καὶ τρώγουν ἔς τὰ τραπέζια, ποῦ εἶναι ἔς τὴν ἀκρογιαλιά καὶ φωτίζονται ἀπὸ φανάρι κρεμασμένο ἔς ἓνα κοντάρι χωμένο ἔς τὴν ἄμμο. Εἶναι ἀλήθεια ὠραία νὰ κάθῃται κανεὶς ἐκεῖ τὸ βράδυ ἐπήγαινα καμμιὰ φορά μὲ τὴ μητέρα μου καὶ τὴ θεία μου· μάλιστα ἓνα βράδυ ποῦ ἐκαθήμεθα κοντὰ κοντὰ ἔς τὴ θάλασσα δὲν ἤμπορῶ νὰ τὸ ξεχάσω. Ἐφυσούσε σιγὰ σιγὰ τὸ ἀεράκι καὶ τὸ κύμα ἐφλοίσβιζε ἔς τὰ πόδια μας· ἀπὸ μακρὰ ἤρχοντο τῶν λουλουδιῶν οἱ εὐωδίες καὶ τῆς θαλάσσης ἡ νυκτερινὴ αὔρα ἐθώπευε τὸ πρό-

σωπόν μας· ἦταν φεγγάρι ἐκείνη τῇ βραδύᾳ· τὸ ἔβλεπα σιγᾷ σιγᾷ ν' ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ ψηλὸ βουνὸ τοῦ Σταυροπηγιοῦ, ποῦ ἦταν πρὸς τ' ἄριστερά μας, ὅταν ἐκυττάζαμε τὴ θάλασσα. Δίπλα μου ὅλοι ὠμίλουν, ἐγέλουν· μὰ ἐγὼ δὲν ἤμπορῶ οὔτε νὰ 'μιλήσω οὔτε τίποτε νὰ κάμω ἄλλο, ὅταν εὐρίσκωμαι ἐμπρὸς εἰς τόσο μεγαλοπρεπεῖς σκηνάς, ποῦ μας δίδει ἡ φύσις· εἶναι ἀκριβῶς σὰν νὰ εἶσαι 'ς τὸ θέατρο· ἀνοίγει ἡ σκηνή, σοῦ παρουσιάζεται μία ὠραία σκηνογραφία· ἔχεις ὄρεξι νὰ 'μιλήσης μὲ τὸ διπλανό σου; Χίλιες φορές ἕως τώρα ὅλοι οἱ σοφοὶ παρωμοίχσαν τὸν κόσμον μ' ἓνα μεγάλο θέατρο· 'ς αὐτὸ τὸ θέατρο εὐρίσκεις καὶ τὴ σκηνή καὶ τὴ σκηνογραφία—ὠραία ἀληθῶς καμμιὰ φορά—καὶ τοὺς ὑποκριτὰς—μὲ τὸ πάρα πάνω μάλιστα, περισσότερο ἴσως παρ' ὅσο ἤμποροῦσες νὰ ἐπιθυμῆς. . . Δὲν λείπει τίποτε. Ἐχει πολὺ δίκαιο ὁ Σαίξπηρ, ὁ βαθὺς αὐτὸς καὶ ψυχρὸς τῶν ἀνθρωπίνων μελετητῆς, νὰ λέγῃ 'ς τὸν Μάκβεθ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἓνας κωμωδός, ποῦ ἔρχεται ἐπάνω 'ς τὴ σκηνὴ κορδωμένος καὶ κοκορευόμενος, μὰς λέγει μὲ ἥθος τραγικὸ χίλιες δύο ἀνοησίες, ἔπειτα φεύγει καὶ ὁ θεατῆς δὲν τὸν ξαναβλέπει πλέον. Ἀλλ' ἔς τ' ἀφήσουμε αὐτά· ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἔμεινε 'ς τὴν καρδίᾳ μου ἀλησμόνητο ἐκεῖνο τὸ βράδυ. «Κύτταξε, Ἀδαμάντιε, μοῦ λέγει ἡ θεία, τί μεγαλοπρεπὲς ποῦ εἶναι αὐτὸ τὸ βουνό». Ἦταν ἀλήθεια σεμνὸ καὶ ἐπιβλητικὸ τὸ βουνὸ ἐκεῖνο· οἱ πρόποδες τοῦ ἐχωρίζοντο ἀπὸ ἡμᾶς διὰ μιᾶς ἀμμουδιᾶς, τὴν ὁποίαν ἠδύνασο νὰ διατρέξῃς εἰς μιαν περίπου ὥραν· ἔπειτα ἤρχιζε ν' ἀνεβαίνει καὶ ἐπήγαινε 'ψηλά, πολὺ 'ψηλά· ἡ σελήνη ἐφώτιζε τὸ Μεσσηνιακὸ κόλπον καὶ ἔκαμνε ἓνα ἀργυρέστρωτο δρόμον ἐπάνω 'ς τὸ νερὸ τὸ σκοτεινόν· ἀλλὰ τῆς σελήνης οἱ μεθυστικὲς ἀκτῖνες δὲν ἔπεφταν 'ς τὴ ράχι τοῦ βουνοῦ καὶ τὸ ἄφιναν ἀφώτιστο σκοτεινόν, μυστηριώδες. . . Ἐνόμιζες πῶς τὸ περιέβαλλε κάποια μυστηριώδης ποιητικὴ αἴγλη, ὅταν μάλιστα ἐσήκωνες τὰ ὄμματά σου καὶ ἔβλεπες πάρα πάνω τὴ γλυκεῖα μορφή τοῦ φεγγαριοῦ «τοῦ θύματος αὐτοῦ δυστυχοῦς ἔρωτος, ὁποῦ κατεδικάσθη αἰωνίως νὰ πλανᾶται», καθὼς λέγουν οἱ ἄγριοι τῆς Αὐστραλίας. Πρὸς τὸ μέρος τῶν Καλαμῶν ἦσαν τὰ δάση τῶν ἐλαιῶν καὶ οἱ κῆποι σκοτεινοί· μόνο τὴν κορυφὴν τῶν δένδρων ἐθώπευαν τοῦ φεγγαριοῦ οἱ ἀκτῖνες· ὅταν δ' ἔστρεφα τὰ βλέμματά μου πρὸς τὸ Μεσσηνιακὸ κόλπον, τὸν ἔβλεπα νὰ χάνεται μακρὰ σκοτεινός, γεμάτος μυστήρια, ἐν ᾧ σὲ μεγάλῃ ἀπόστασι ἐτρεμόσβυνε ὁ φάρος τῆς Μεσσηνίας. Σὲ παρόμοιες νύκτες θὰ παραυρίσκοντο καὶ οἱ ποιηταὶ ἐκεῖνοι οἱ ἀρχαῖοι, ὁποῦ μὲ τὴν τόσο δροσερὴ καὶ ἀμάραντη φαντασία τοὺς ὠνειρεύθησαν ὑπὸ τὸ ἥπιο καὶ ἱλαρὸ φῶς τῆς σελήνης τὲς Νύμφες,

οἱ ὁποῖες μὲ τὰ πόδια γυμνά, καὶ τὰ χέρια γυμνά ἕως τοὺς ὤμους, τὴν κόμη τοὺς λυμένη καὶ σκεπάζουσιν τοὺς ὠραίους τῶν ὤμων, ζωσμένες τῇ στενῇ τοὺς μέση καὶ γλυκὸ μειδίαμα ἔς τὸ πρόσωπό τοὺς ἔχουσιν, χορεύουν ἔς τὰ δάση ποῦ ἐγήρασαν καὶ τραγουδοῦν τόσο γλυκὰ ὥστε ποτὲ δὲν θὰ περάσῃ τὸ τραγοῦδί τοὺς ἔς τὴν γλυκύτητα τ' ἀηδόνι, ὅπου κελαδεῖ κρυμμένο μέσ' ἔς τὸ φύλλα τὰ πράσινα τοῦ καλοκαιριοῦ.

Δὲν ἤξεύρω ἂν οἱ ἄλλοι ποῦ ἦσαν τριγύρω μου καὶ οἱ κόρες ποῦ ἔβλεπα νὰ περιπατοῦν μὲ τὸ γέλοιο ἔς χεῖλη καὶ τὴν εὐτυχία ζωγραφισμένη ἔς τὸ πρόσωπο, δὲν ἤξεύρω ἂν ἐπρόσεχον σ' ἄλλα αὐτά. Ὅταν ὅμως αἰσθάνεται κανένας πῶς πολλές φορές σ' αὐτὸν τὸν κόσμον ὁ ἄνθρωπος παθαίνει πένσιμο χειρότερο καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰκάρου τὸ πένσιμο, ὅταν αἰσθάνεται πῶς ἂν μένη πάντα προσηλωμένος ἔς τὸν κόσμον αὐτόν, γρήγορα, πολὺ γρήγορα θὰ μαραθῇ τῆς καρδιάς του τὸ λουλούδι—μὰ τὴν ἀλήθεια αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη καμμιὰ φορὰ ν' ἀφίσῃ τὸ νοῦ του νὰ πετᾷ ἀχαλίνωτος, νὰ φεύγῃ ἀπὸ αὐτὴ τὴ γῆ, τὴ γεμάτη πίκρες καὶ ἀπογοητεύσεις καὶ νὰ πηγαίνῃ ἔς τὰς ἀνέφελες ἐκεῖνες χῶρες, ὅπου εἶναι ὁροσιὰ, ὁροσιὰ μεγάλη, ἀρχετὴ νὰ γιάνῃ τὴν καρδιά, ὅπου πονεῖ καὶ πᾶσχει ἀπὸ τοῦ κόσμου τὰς πικρίας, εἰς τὸν ὁποῖον παραδίδεται ἀφοβῇ χωρὶς σκέψι, χωρὶς προφύλαξι. . . . Αὐτὲς εἶναι οἱ χῶρες τῶν ὀνείρων, ὅπως τὰς ὀνομάζει ὁ θεῖος Πλάτων, ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὅπου ἐφάνταζετο νὰ κάμῃ ἄνθρώπους ποῦ νὰ φθάνουν ἔς τὸν οὐρανόν. . . . Ἡμποροῦμε νὰ εἰποῦμε δι' αὐτὰς τὰς χῶρες ὅτι περνᾷ ἐκεῖ ἡ ψυχὴ ὅπως περνοῦσαν τὸ βίον τοὺς οἱ θεοὶ καὶ οἱ ἥρωες τῶν χρυσῶν ἐκείνων χρόνων τοῦ ἔπους—τῆς μόνης ἐποχῆς ἔς τὸ βίον τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπου ἐγγέλασεν αὐτὴ μὲ γέλοιο ἄγνόν, καθαρὸ, παρθενικόν, καὶ ποῦ πάντα μὲ συγκίνησι καὶ μὲ ζηλοτυπία θὰ τὴν βλέπουμε νὰ περνᾷ ἐμπρὸς μας μὲ λουλούδια ὁροσερὰ στεφανωμένη. Ἐτοί βλέπεις καμμιὰ φορὰ καὶ ἔς τὸν κόσμον αὐτὸ τῇ λαμπερῇ τῇ ὄψι μιᾶς μικρῆς κόρης, ποῦ χαίρει καὶ γελᾷ καὶ εὐχαριστεῖται μέσα ἡ ψυχὴ σου. Ἡμποροῦμε νὰ ποῦμε διὰ τὰς χῶρες αὐτὰς τῶν ὀνείρων μας ἀκριβῶς ὅ,τι λέγει καὶ ὁ ποιητὴς διὰ τὸν Ὀλυμπον τῶν θεῶν, ὅτι οὔτε ἀπὸ ἄνεμο τινάζονται, οὔτε ἀπὸ χιόνια ἀσπρίζονται, ἀλλὰ ἀνέφελος αἰθρία τὰς περιτριγυρίζει καὶ τὰς φωτίζει μὲ λάμψι ποῦ δὲν σβύνεται ποτέ. Ἐκεῖνο τὸ καλλιτέχνημα, λέγει ὁ Πλάτων, εἶναι ἄξιο τοῦ ὀνόματος ὅπου μας κάνει νὰ χύνουμε δάκρυα καὶ νὰ πετοῦμε ἔς τὰς χῶρες τῶν ὀνείρων μας. Ἡ φύσις εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ καλλιτέχνημα δὲν ἡμπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι μεγαλύτερον ἀκόμη ἀπὸ ὅ,τι ἐφάνταζετο ὁ Πλάτων τῶν ἀνθρώπων τὰ καλλιτεχνήματα. Τί πταίει λοιπὸν ἡ εὐαί-

σθητος ψυχῇ, ὅταν βλέπῃ τοῦ Θεοῦ τὸ καλλιτέχνημα, ἂν χύνη δάκρυ καὶ πετᾷ ἔς τὰς χώρας τῶν ὀνείρων ;

Κάποιος Γερμανὸς φιλόσοφος ὁ Feuchtersleben, σ' ἓνα ὥραιον βιβλίον « Ὑγιεινὴ τῆς ψυχῆς », ἀποδεικνύει πόση μεγάλη ἐπίδρασις ἔς τὴν ὑγείαν τοῦ σώματος ἔχουν τὰ ὄνειρα τῆς ψυχῆς. Ἐπειτα ἡ οὐρα-νία ἐκείνη εὐμορφία ποῦ ἀποτυπώνεται καμμιᾷ φορᾷ ἔς τὴ φύσιν ἐδῶ κάτω, ἡ ὑψηλὴ ἐκείνη ἁρμονία γεμίζει τὴν ψυχὴν σου μὲ μίαν γλυκύτητα, μὲ μίαν ἀγάπην πρὸς ὅλον τὸν κόσμον καὶ δὲν πρέπει κανεὶς τέτοιες στιγμῆς νὰ τὰς ἀφίνει νὰ περνοῦν χωρὶς νὰ σκεφθῇ λιγάκι, ἀφοῦ ἡ σκέψις εἶναι τὸ μόνον ποῦ διακρίνει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τὸ ζῷον.

Ἀλλὰ ἴσως νομίζετε πῶς σὰς παρέσυρα ὅχι δὲν ὑπεσχέθην νὰ σὰς εἰπῶ τὰς ἀναμνήσεις μου ; ἔ λοιπόν ! αὐτὰ ἐσχεπτόμην ἐκείνο τὸ βράδυ, ποῦ τὸ φεγγαράκι ἐκρεμότανε ἀπ' ἐπάνω ἀπὸ τὸν Ταύγετο καὶ ἀργυρόστρωναν οἱ ἀκτῖνές του τὸ Μεσσηνιακὸ κὸλπος καὶ τὰς κορυφὰς τῶν δένδρων.

* *

Κάθε Κυριακὴ καὶ Πέμπτη κατέβαινε καὶ ἡ μουσικὴ κα' ἐπαίξε κάτω ἔς τὴν παραλία. Διότι—αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ εἰξεύρετε—ἔχουν οἱ Καλαματιανοὶ πρὸ πολλοῦ καὶ μίαν φιλαρμονικὴν· αὐτὸ τοῦς τιμᾷ πολὺ καὶ μάλιστα τὸν κύριον αἷτιον τῆς συστάσεως, τὸν κ. Σάββαν Δουκάκιν, ἀδελφὸν τοῦ καλοῦ μας γυμνασιάρχου Σπυρίδωνος Δουκάκι. Ἦρχισαν ἔς τὰς Καλάμας νὰ ἐνασχολοῦνται καὶ μὲ τὴ μουσικὴν, τὴν εὐμορφὴν καὶ θεῖαν αὐτὴν τέχνην, ὅπου μᾶς ὑφώνει καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλη—ὑστερα ἀπὸ τὴν ποίησιν—ἔς τὰς χώρας τῶν ὀνείρων μας—φθάνει αὐτό, τί χρειάζονται τ' ἄλλα ἐγκώμια ! αὐτὸ τὰ λέγει ὅλα. Θὰ εἶναι ἔς τὰς Καλάμας 6 ἢ 8 πιάννα, τὰ ὅποια ὁμῶς δὲν πιστεύω νὰ πολυχρησιμεύουν, διότι σπανίως κουρδίζονται δι' ἑλλειψιν τεχνίτου· ἀλλὰ εἶναι διαδεδομένη ἐκεῖ ἡ κιθάρα καὶ τὸ μανδολῖνο· πολλές κόρες τῶν Καλαμῶν μανθάνουν μάλιστα μανδολῖνο, τὸ ἀγαπητὸ αὐτὸ ὄργανον τῶν μεσημβρινῶν χωρῶν, ὅπου ὅταν παίζεται καλὰ γεμίζει τὴν καρδιά σου μὲ μιᾷ τρελλῇ χαρᾷ· κιθάρα δὲν παίζουν πολλοὶ διὰ τὴν δυσκολίαν της, ἀλλὰ τὴν ἀγαποῦν. Οἱ μουσικοὶ τῆς φιλαρμονικῆς εἶναι διάφορα παιδιὰ ἀπὸ τὰς Καλάμας τῆς ἐργατικῆς τάξεως καὶ συγχρόνως μὲ τὸ ὄργανον ποῦ παίζουν, μαθαίνουν καὶ κανέν ἄλλο, σχεδὸν δὲ ὅλοι τὸ πολὺ εὐκόλο καὶ μελωδικὸ μανδολῖνο· ἔτσι τὸ μανδολῖνο ὅπου ἔχανε θαύματα ἄλλοτε ἔς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, θεωρούμενον ἀπὸ τὸν Ἰσπανὸν ἱππότη τόσο σπουδαῖον σχεδὸν ὅσον καὶ τὸ ἐγχειρίδιόν του καὶ παίζόμενον ἔς τὰς ἡσυχὰς νύκτες ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρον τῆς

μαυρομάτας δεσποίνης ἢ δίπλα της σέ κήπο μυρωμένο ἢ μέσα σέ γον-
δόλα ποιητική—βλέπετε πῶς ἔχει πέρασι καί 'ς τὴν ὡραία ἐκείνη χώρα
τῆς Ἑλλάδος, ποῦ ἔχει πολλές ὁμοιότητες μέ τὴν Ἰταλία καί τὴν
Ἰσπανία, σὰν μεσημβρινὴ ὁποῦ εἶναι. Εἶναι πολὺ εὐχάριστον τοῦτο
ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν εἶναι σταθεροὶ οἱ νέοι μουσικοὶ καί λιποτακτοῦν
συχνά· θὰ ἐσυμβουλευόμεν τοὺς Καλαμκιανοὺς νὰ κρατήσουν μέ τὰ
'δόντια τους τὴ μουσική· καί νὰ μὴ τὴν ἀμελοῦν 'ς τὰ σπίτια των·
ἢμπορεῖ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς συναισθήσει διὰ τὴν ὡραία φύσι ποῦ τοὺς περι-
βάλλει καί τότε θὰ 'δῆτε πολλὰ καλὰ ἀπὸ τὴν εὐμορφὴ πατρίδα μου.
'Σ τὸν παρελθόντα αἰῶνα δὲν ἦτο τίποτε κάτω 'ς τὴν Ντουάνα,
ὅπως βλέπουμε ἀπὸ τὴν περιήγησι τοῦ Chateaubriand καί τοῦ Pou-
queville. Μόνο αἱ Καλάμαι ἦσαν ἓνα ὡραῖο ὡραῖο χωριὸ καί ποιη-
τικὸ καθὼς θὰ ἴδετε· κατόπιν, ὅταν ἐλευθερώθημεν, ἔγεινε ἓνα τελωνεῖο
καί τελευταῖα ἢ τόσον ὡμορφὴ ἐξοχικὴ καί παραθαλασσία πολίχνη.

*
* *

Αἱ Καλάμαι ἀπέχουν ἀπὸ τῆ Ντουάνα περὶ τὰ 40 λεπτὰ σχεδὸν
2¹/₂ στάδια καί ὄχι 5, ὅπως λέγει ἡ κ. Αἰκατερίνη Ζάρκου εἰς τὰς Μεσ-
σηνιακάς της ἐντυπώσεις. Εἶναι ἓνας ὡραῖος περίπατος τὸ βράδυ καί
τὸν χάμνου πολλοὶ ἀπὸ τὰς Καλάμας εἰς τὴν παραλίαν. Αἱ ἀρχαῖαι
Φαραὶ πιθανώτατα ἔκειντο ὅπου αἱ σημεριναὶ Καλάμαι· τὴν διὰ τῶν
αἰώνων ἱστορίαν τῆς πόλεως εἶναι δύσκολον νὰ παρακολουθήσωμεν,
ἄλλως δὲν εἶναι καί τοῦ παρόντος. Νὰ σὰς εἶπω μόνον εἰς ποίαν κα-
τάστασιν εὔρε ὁ Chateaubriand τὰς Καλάμας, ὅτε κατὰ τὰ τέλη
τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα· ὡς καί πρὶν ἐλέγο-
μεν, αὐτὸ μᾶς ἐνδιαφέρει περισσότερο. Ἦτο χωρίον· τότε ἢ σήμερον
ἀρκούντως αὐξήθεισα πόλις· αἵσυχον καί ἀθόρυβον ἐνάμεσα σέ κή-
πους ἀναριθμήτους καί περιβόλια γεμάτα ἀπὸ κιτριᾶς καί πορτοκαλλιᾶς
χωρισμένα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο δι' ἐνὸς φράκτου. Συκῆς, μουρηῆς,
δάση ἐληῶν, ἀμπελῶνες θαυμάσιοι περιτριγυρίζουν τὸ χωριὸ 300 χρι-
στιανικαὶ οἰκογένειαι κατοικοῦν ἐνάμετα 'ς τὰ ὡραῖα αὐτὰ ἄλγη καί
αἱ οἰκίαι των σκεπάζονται ἀπὸ τὸ πυκνὸ φύλλωμα τῶν δένδρων καί
ἀρωματίζονται μέ τὰς εὐωδίας των.

«Αἱ οἰκίαι εἶναι διώροφαι· κάτω εἶναι τὸ μαγαζί, ἐπάνω δὲ δωμά-
τια τοῦ ὕπνου μέ πουρίκια, μαχαίρας, κρεμασμένας 'ς τὸν τοῖχο, εἰς
τὸν ὁποῖον εἶναι ἀνοιγμένες πολεμίστρες διὰ τὸν φόβον τῶν πειρατῶν,
ἐν καὶ ἀπέχει ὀλίγον ἀπὸ τῆ θάλασσης ἢ Καλαμάτα. Ὅλα αὐτὰ ὁμοιά-
ζουν μέ ἡλύσια πεδία· ὡς πρὸς τὰς πολεμίστρας τὰς πολεμικὰς παρα-

σκευές καὶ τὴν ὥραιο αὐτὴ θέσι, ὁμοιάζει μὲ τὰς πόλεις τῆς Γαλλίας τοῦ 10ου αἰῶνος καὶ οἱ συγγραφεῖς τῶν ἱστορικῶν μυθιστορημάτων ἠμποροῦσαν νὰ τὴν κάμουν σκηνὴν ἐνὸς μυθιστορήματος ποῦ νὰ εἶχε εἰκόνες καὶ περιγραφές, τὰς ὁποῖες σὲ κανένα ἄλλο μέρος τῆς Εὐρώπης δὲν θὰ ἠδύνατο κανεὶς νὰ εὔρῃ. Οἱ νέοι μας καλλιτέχναι νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὰς ὥρειας καὶ δικαίας αὐτὰς λέξεις τοῦ ἐνθουσιώδους ποιητοῦ καὶ ἀφοῦ ἐπισκεφθεῖν πρωτύτερα τὰ ὥραιο αὐτὰ μέρη καὶ μελετήσουν καλὰ τὴν ἱστορίαν τους καὶ γενικῶς τὴν ἱστορίαν τῆς ὅλης πατρίδος των, μὰ καλὰ, νὰ εἶναι βέβαιοι, πῶς, ἂν ἔχουν τὸ δαιμόνιον μέσα τους, θὰ γράψουν θαυμάσια πράγματα. Νὰ τὰ ἐνθυμῆσθε τὰ λόγια αὐτά, ποῦ τὰ εἶπε ἄνθρωπος ἄξιος νὰ κρίνῃ, ἄνθρωπος ποῦ ἐπισκέφθη τὸ περισσότερον μέρος τοῦ ἀρχαίου κόσμου καὶ τοῦ νέου τὰς ὥραιότερας χῶρας, τὰ ἄγρια ἢ παρθενικά του δάση, τὰ ὅποια τὸν ἐνέπνευσαν νὰ γράψῃ ὥραιο πράγματα. Ἐμπορεῖ νὰ εἶχε συλλάβῃ ἔς τὴν θεὰ τῶν ἡλυσίων, αὐτῶν, ὅπως τὰ λέγει, τὴν ἰδέαν κανενὸς ὥραιο μυθιστορήματος . . .

Ὡς πρὸς τὴν τότε διοίκησιν, λέγει ὁ Chateaubriand ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶχαν πολλὰς εὐκαλίας ἀπὸ τοῦς Τούρκους· διοικοῦνται ἀπὸ ἐν συμβούλιον Ἑλλήνων, ἐκλεγομένων ὑπὸ Ἑλλήνων μὲ τὴν ἀπλὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ Βεζύρου. Γίνεται δὲ ἡ μεγαλυτέρα ἀγορὰ ὅλης τῆς πεδιάδος ἐκεῖ· ἡ δευτέρα ἀγορὰ εἶναι ἔς τὸ Νησί καὶ ἡ μικροτέρα ἔς τὴν Ἀνδροῦσσα. Αὐτὰ ἔς τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

Σήμερον ἡ πόλις εἶναι ἄρκετὰ μεγάλη· ἤρχισαν δὲ τώρα νὰ κτίζονται καὶ οἰκοδομαὶ ὥραιοι καὶ ἔχει ἐμπόριον ὅχι εὐκαταφρόνητον· θὰ γείνη μία ἀπὸ τὰς κυρίας πόλεις τοῦ κράτους, ὅταν ἐνωθῶν οἱ σιδηρόδρομοι. Ἄλλο τίποτε διὰ τὰς Καλάμας δὲν ἠμπορῶ νὰ σὰς εἶπω· διότι ὀλίγον ἔμεινα ἐκεῖ. Μόνον διὰ τὸ φρούριον νὰ εἶπω ὀλίγα. Εἶναι κτίσμα τῶν Φράγκων, οἱ ὅποιοι διεσπάρησαν ἀνά τὴν Ἑλλάδα ὅλην μετὰ τὴν ὑπ' αὐτῶν κατὰκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως· πιθανώτατα τοῦ Βιλλαρδουίνου καὶ Σαμπλίου τὸν 13ον αἰῶνα· φαίνεται τότε ὅτι αἱ Καλάμαι ἦσαν ἐν ἀπὸ τὰ καλύτερα κέντρα τῆς γαλλικῆς κυριαρχίας καὶ ὅτι συνέρριεν ἐκεῖ τὸ ἄνθος τῶν Γάλλων ἱπποτῶν καὶ τῶν Γαλλίδων δεσποινῶν· ἄλλως τότε καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον διεσπείροντο ἐπιφανεῖς Γάλλων οἶκοι καὶ διενέμοντο δουκάτα καὶ βαρωνεῖς καὶ κομητεῖς· πλοῖα, τυχροδιώκται, ἔμποροι ἄπειροι διασταυροῦντο καὶ καθὼς λέγει εἰς χρονογράφος τῆς ἐποχῆς, ἠμποροῦσες νὰ εἶπῃ, ὅτι ἡ καλύτερη ἱπποτεία τῆς Γαλλίας ἦταν ἔς τὸν Μορέα. Χρόνος ὥραιος διὰ τὴν καλλιτεχνικὴν μας φιλολογίαν καὶ χῶραι τόσοι

ώραία, ποῦ ἡμποροῦν καὶ τῇ δυσκολώτερη φαντασία νὰ εὐχαριστήσουν. Κοντὰ 'ς τὰ ἐρείπια ναοῦ τοῦ Διὸς ἡμπορεῖς νὰ εὕρῃς δυτικῆς ἐκκλησίας λείψανα καὶ μέσα σὲ ἄλλος βαθύ, ὅπου θὰ ἦτο τῆς Ἀρτέμιδος, ἐκτίζετο ἑπαυλὶς ρωμαντικὴ, πύργος ἱπποτικός.

Εἶναι ἡ θεὰ θαυμασία ἀπὸ τὸ κάστρο ἐπάνω. Ἐνθουοῦμαι ἐν ἀπόγευμα μὲ τὴν θεία μου καὶ τὴ μικρή μου ἐξαδέλφη. Ἐκαθίσταμεν πρὸς τὸ ΝΔ. μέρος τοῦ φρουρίου· κάτω ἡ πόλις ἐξηπλώνετο μεγάλη, ώραία, μὲ καλὰς οἰκοδομάς, μὲ τοὺς τρούλλους τῶν ἐκκλησιῶν ποῦ τοὺς ἐχρύσωνε ὁ δύων ἥλιος, μὲ τὰ δένδρα τὰ ὑψηλά, κυπαρίσσια, ἐληές, μουρηές ποῦ ἦσαν φυτευμένα ἀνάμεσα 'ς τὰς οἰκίας. Ποῦ καὶ ποῦ καὶ κανέναι φοίνικας, τὸ δένδρον αὐτὸ τῶν μεσημβρινῶν κλιμάτων. Ἀριστερὰ ἦσαν κῆποι πολλοὶ καὶ πάρα πέρα ἓνα δάσος μικρὸ ἀλλὰ πυκνὸν ἀπὸ ἐληές, ποῦ ἔφθανε ἕως τῇ θάλασσᾳ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος, ἕως τοὺς πρόποδας τοῦ Σαυροπηγιοῦ ἀπὸ τὸ ἄλλο. Δεξιὰ εἶναι ἡ κοίτη τοῦ Νέδωνος μὲ τὰ χαλίκια καὶ τὴν ἀμμουδιὰ 'σάν λευκὴ ταινία καὶ πέρα ἀπὸ αὐτὴ βλέπεις νὰ ἐξαπλώνεται ὕστερ' ἀπὸ μερικὰ σπιτάκια ἡ πεδιάς τῆς Μεσσηνίας μὲ τοὺς κήπους της, τὰ δάση της, τ' ἀμπέλια της, τὰ χωράφια της, τὰς καλύβες της· μακρὰ φαίνεται τὸ Νησι ἀμυδρὸ χωμένο μέσα 'ς τὸ ἀγροκήπιο αὐτό, ὅπως λέγει ὁ πολὺς Κούρτιος τὴν πεδιάδα τῆς Μεσσηνίας. Ἐμπρὸς μας ἦταν ὁ κόλπος ὁ Μεσσηνιακὸς γαλανὸς γαλανὸς καὶ ἦταν ώραία ἡ καμπύλη ὅπου ἐσχηματίζετο 'ς τὴν ἄκρη τῆς ξηρᾶς. Ὁ ἥλιος ἔδυνε ἀπὸ 'πίσω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς δύσεως, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Νησιοῦ καὶ οἱ ἀκτίνες του γλυστρουῖσαν χρυσώνουσαι τὴν πεδιάδα καὶ τὰς κορυφὰς τῶν δασιδίων καὶ τῶν λόφων. Ἐκπλωμένοι 'ς τὰ χόρτα ποῦ φυτρώνουν ἐπάνω 'ς τὸ κάστρο, ἐβόσκαμε τὰ βλέμματά μας 'ς τὴν ώραία πανήγυρι ὅπου μᾶς εἶχεν ἐτοιμάσῃ ἡ φύσις· ἦταν ώραϊο τὸ δυτικὸ μέρος καὶ οἱ μακρυὲς σειρὲς τῶν χρυσῶν νεφυδρίων, ποῦ ἐλάμβανον διάφορα φανταστικὰ σχήματα καὶ ὁ δίσκος τοῦ ἡλίου, ποῦ μεγεθυνόμενος ἐχάανετο ὁλοπόρφυρος μέσα 'ς τὸν καιόμενον ἐκείνο ὠκεανό . . .

Καὶ ἡ ψυχὴ μας ἀπὸ τὸ θέαμα αὐτὸ καὶ τὴν ἡσυχία τῆς πέριξ φύσεως εἶχε καταληφθῇ ἀπὸ μία γαλήνη καὶ ἁρμονία ὑψηλή, ὅπως πάντοτε εἰς τοιαύτας περιστάσεις. Ἐξαφνα κατεβάζουμε τὰ μάτια μας καὶ βλέπουμε κάτω τὰς φυλακὰς καὶ τοὺς φυλακισμένους σὲ μιὰ αὐλή, ποῦ εἶχαν ἐξέλθει ὀλίγο ν' ἀναπνεύσουν . . . στρέφουμε τὰ μάτια μας ἀριστερὰ καὶ βλέπουμε τὰ ὑψηλὰ κυπαρίσσια τοῦ νεκροταφείου. Τί ἀντίθεσις! ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος περιβόλια, κάμποι, ἀνοιξίς, ζωὴ, ἀρώματα ἐσπερινῆς αὐρᾶς, οἱ ἐργάται ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τὴν ἐργασίαν των

μέ γέλοια καὶ τραγούδια καὶ χαρὲς — ἀπὸ τὰ ἄλλα οὐδὲν ἥλιος καὶ φυλακὲς, νεκροταφεῖο ! "Ω καμμιὰ, καμμιὰ 'ς τὸν κόσμον τοῦτο εἰκόνα χωρὶς τῆ σκιά της, καμμιὰ εὐχαρίστησις χωρὶς τῆ λύπη της, καμμιὰ γαλήνη χωρὶς τὸ κύμα της . . .

Τὸ ἐνθυμοῦμαι τὸ κάστρο τῶν Καλαμῶν, ὅταν πηγαίνω καμμιὰ φορὰ 'ς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅταν βλέπω ἀπὸ τὴν ἐξέδρα τῆ δυτικῇ τοῦς ἀνθρώπους ποῦ κάμνουν τὸν περίπατό τους 'ς τὸ Ζάππειο, πολλοὶ 'σάν τὰ μυρμήγκια χαίροντες, γελῶντες καὶ δίπλα τὰ 'ψηλὰ κυπαρίσσια τοῦ νεκροταφείου, ἀρκετὰ 'ψηλάκαὶ πυκνά, ὥστε νὰ σκεπάζουν μὲ τῆ σκιά τους τὴ μαύρη καὶ τῆ σκοτεινὴ ὅλον τὸν κόσμον ἐκείνον . . .

Μίαν ἄλλην ἡμέραν ἐπῆγα μόνος μου 'ς τὸ κάστρο πρῶτ', ἐκάθισα τότε 'ς τὸ Β. μέρος ἀπὸ κάτω ἀπὸ ἓνα θόλο ἐτοιμόρροπο, ποῦ εἶχε ἔμπρὸς ἓνα ἀνοιγμα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἦταν μεγαλοπρεπὴς καὶ μοναδικὴ ἡ θέα τοῦ Νέδωνος καὶ τῶν βουνῶν, ἀνάμεσα εἰς τὰ ὅποια χάνεται καὶ ἀπὸ τὰ ὅποια κατακρημνίζεται. Κάτω 'ς τὸ ἀνοιγμα τοῦ Νέδωνος, ποῦ εἶναι 'σάν μικρὰ κοιλάς ἔχουσα πλάτος 500 μέτρων, ἐφαίνοντο μικρὰ μικρὰ τὰ κάρρα ποῦ αὐλάκωναν τὴν ἄμμο καὶ τὰ χαλίκια, δεξιὰ λοφίσκοι κατάφυτοι ἀπὸ ἐληές καὶ ἀμπελῶνες, καλύβες σπαρμένες 'ς τὸ λόφο καὶ μακρὰ οἱ διακλαδώσεις τῶν ριζῶν τοῦ Ταυγέτου ἢ Πανταδακτύλου, ὅπως γραφικώτατα ὁ λαὸς τὸν λέγει διὰ τὰς πολλὰς του διακλαδώσεις. Ἐκκλήμην ἐγὼ 'ς τὸ θόλο ἀπὸ κάτω καὶ ἐθύθισα τὸ μάτι 'ς τὸ ὠραῖο αὐτὸ θέαμα· τὰ κατσικάκια ἐσχάλωναν 'ς τοὺς βράχους τοῦ φρουρίου, ἀνέβαιναν μέχρις ἐμοῦ, μὲ ἔβλεπαν μὲ μάτι ἐκπληκτο, ἔφευγαν τρομαγμένα, ἐστέκοντο, ἐξαναγύριζαν καὶ μὲ ἔβλεπαν . . . Ἀπὸ τὰ βουνὰ αὐτὰ ποῦ εἶχα ἔμπρὸς μου καὶ μέσα 'ς τὰ ὅποια ἐχάνατο ὁ Νέδων ἀρχίζει 4—6 ὥρες μακρὰ χώρα πετρώδης, ἄγονος, χωρὶς δρόμους, μὲ πολλὰς χαράδρες βαθεῖς, καὶ μὲ ὀλίγες χαλικώδεις πεδιάδες. Οἱ τόποι αὗτοι κατὰ τὴν ἀρχαιότητά ὀνομάζοντο Δενθάλιοι, καὶ αὐτὰ τὰ βουνὰ ὁ αὐτοκράτωρ Τιθέριος ἔθηκεν ὅρια τῆς Μεσσηνίας καὶ Λακωνίας. 'Σ αὐτὰς τὰς χώρας ἦταν καὶ τὸ ἱερὸ τῆς Λιμνάτιδος Ἀρτέμιδος, ὅπου ἐπήγαιναν καὶ ἐχόρευαν οἱ κόρες τῶν Σπαρτιατῶν τοὺς ὠραίους καὶ πλαστικούς χορούς τῶν αὐτὰς ἤρπασαν οἱ Μεσσήνιοι, λέγει ἡ παράδοσις, καὶ ἤναψε ἡ πυρκαϊὰ τῶν φθερῶν ἐκείνων πολέμων, ὅπου μὲ ὅλη τους τὴ δύναμι ὑπερησπίσθησαν οἱ δυστυχεῖς Μεσσήνιοι τὴν ὠραία τους χώρα. Τὰ χωρὶς ποῦ εἶναι ἀπὸ αὐτὸ τὸ μέρος ἔχουν τὰ περισσότερα κατὰληξι εἰς οὐδ' (Κούτσοβα, Ζήτσοβα, Ἀνκστάσοβα). Εἶναι ἄξιον προσοχῆς τοῦτο· διότι ἀπὸ μία τρικύτη μελέτη τοῦ εἶδους τῶν ὀνομάτων εἴτε χωρῶν εἴτε προσώπων ποῦ συνει-

θίζονται σ' ένα μέρος ἤμπορεῖ, νομίζω, νὰ ὠφεληθῇ ἕνας ἱστορικός· ἔτσι ἐκεῖ κάτω συνειθίζεται πολὺ ἔς τὲς γυναῖκες τὸ ὄνομα Ἀφροδίτη, μάλιστα ἔς τὸ Νῆσί, καὶ τὸ ὄνομα Ἑλένη.

* * *

Ἐν τῇ Ντουάνα ἐμείναμε σχεδὸν ἕνα μῆνα, ἕως τὸ Δεκαπενταγούστο. Ἐκδρομὲς μακρυνές, ἔς τὸ διάστημα αὐτὸ δὲν ἔκαμνα, παρὰ μόνο κημμιά φορὰ τὸ πρῶτ' ἐπῆγαινα ἔς τὰ περίχωρα ὅχι πολὺ μακρὰ. Ἕνα ἀπόγευμα ἐχάθηκα πρὸς τὸ μέρος τοῦ Νησιοῦ μέσα ἔς τὰ ἀμπέλια, ἔς τὰ χωράφια, ἀρκετὰ μακρὰ ἀπὸ τῇ Ντουάνα, ἐχάθηκα ἔς τ' ἀναρίθμητα μονοπάτια· τὰ ζεύρουν μόνον ἐκεῖνοι ὅπου κάθηνται ἡσυχαι ἔς τὲς καλύβες των καὶ καλλιεργοῦν τὰ κτήματά των· αὐτοὶ εἶναι οἱ δρόμοι τους· καὶ θέλω νὰ σὰς εἶπω πῶς εἶναι τόσο περίπλοκοι, ὥστε εὐκόλα χάνεται κανένας· ἔτσι ἐχάθηκα καὶ ἐγὼ· εὐρίσκω ἕνα ποιμένα ποῦ ἐπρόσεχε τὰ πρόβατά του, ἐν ᾧ πάρα κάτω ἔκοβε χόρτα μιὰ γυναῖκα. Ἀμα μὲ εἶδε καὶ ἐκύτταζα γύρω μου μὲ ἀπορία « -- Τί γυρεύετε, κύριε; » μοῦ φωνάζει· αὐτὴν τὴν ἐρώτησι συχνὰ μοῦ τὴν ἔκαναν ἐκεῖ κάτω οἱ χωρικοὶ καὶ οἱ χωρικές καὶ μὰ τὴν ἀλήθεια δὲν ἤξευρα καὶ ἐγὼ τὲ νὰ τοὺς εἶπω . . . Τὸν παρεκάλεσα καὶ μοῦ ὅδειξε τὸ δρόμο· ἀλλὰ μόλις ἐπῆγα πάρα κάτω, πάλι τὸν χάνω· ἡμεῖς οὐ μόνον αὐτός, ὁ ἥλιος εἶχε δύση, καὶ θὰ ἀπείχα καμμία ὥρα ἀπὸ τῇ Ντουάνα καὶ χωρὶς νὰ ἐντρέπωμαι, λέγω πῶς εἶχα ἀρχίσῃ ν' ἀνησυχῶ ἡλιγάκι· ἔς τὰ μονοπάτια ὅπου ἐπερπατοῦσα εὐρίσκα ἔχνη φωτιᾶς, δένδρα σπασμένα· ἔβλεπα μακρὰ πολὺ τὲς κορυφὰς τῶν πλατάνων ποῦ ἦσαν ἔς τῇ Ντουάνα καὶ ἐπρόσπαθοῦσα νὰ εὕρω ἕνα μονοπάτι διὰ νὰ φθάσω ἐκεῖ· μὰ δὲν εὐρίσκα· ἐπὶ τέλους εὐρέθηκα ἔς ἕνα ἀμπέλι ὅπου ἦταν μιὰ εἰκογένεια διὰ τῇ σταφίδα τους· μὲ μεγάλη προθυμία μιὰ κόρη μοῦ ὅδειξε ἕνα δρόμον, ὁ ὅποιος μ' ἔβγαλε κάτω ἔς τῇ θάλασσα. Ὅταν ἐφθασα ἔς τὴν ἀκτὴ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου, ἦταν πειρὰ νύκτα· ἐξαπλώθηκα ἡλιγάκι ἔς τὸ ἀκρογιάλι· ὕστερα ἐπῆρα τὸ δρόμο τῆς ἀκρογιαλιάς πρὸς Α. καὶ μετὰ μίαν ὥραν ἤμουν ἔς τὸν οἰκίσκον μας.

Μίαν ἄλλην Κυριακὴν πρῶτ' πρῶτ' ἐσηκώθηκα νὰ πάω ἔς τὸ Ἀλμυρό. Ἐπῆρα τὸ δρόμο τῆς ἀκρογιαλιάς διευθυνόμενος κατὰ τὸ Σταυροπηγι. Ἀπὸ τὴν Ντουάνα ἕως τὸ Σταυροπηγι εἶναι μία ὥρα μία καμπύλη λωρίδα ἀπὸ χαλίκια καὶ ἄμμο, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν ἐβάδιζα ὅχι καὶ μὲ μεγάλην εὐκολίαν. Ὑστερ' ἀπὸ ἀρκετὸ περπάτημα ἐχώθηκα σ' ἕνα δάσος συκῶν καὶ ἐληῶν, ποῦ εἶναι ἀπ' ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἀμμουδιὰ καὶ ἤυρα τὸ δρόμο τὸ βασιλικό, Μετὰ μίαν ὥρα ἤμουν ἔς

τὸ Ἀλμυρὸ. Τὸ Ἀλμυρὸ εἶναι ἓνας μικρὸς λιμενίσκος, ὅπου ἐπήγα-
ναν ἄλλοτε—πρὶν γεῖνῃ ὁ λιμὴν τῶν Καλαμῶν—τὰ πλοῖα σὲ ὥρα
τρεχυμίας. Εἶναι χωριουδάκι πολὺ μικρὸ· πάρα πάνω ἀπὸ 20 σπίτια
δὲν πιστεύω νὰ ᾔχῃ· οἱ ἄνθρωποι ψαρεύουν, ἔχουν μερικὰ κτήματα·
εἶναι καὶ δύο μαγαζεῖα ἔχει βέβαια διὰ τοὺς ὁδοιπόρους. Εἶναι κτισμένο
ὀλίγο ᾠηλὰ ἀπὸ τῆ θάλασσης· ἐκάθισα σ' ἓνα βράχο· ἀπὸ κανένα ἄλλο
μέρος δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ θαυμάσῃ καλύτερα τὸ Μεσσηνιακὸ κόλπο.
Ἦταν πρωτὶ ἀκόμα καὶ οἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἐχρῶσωναν τὰ νερά του,
καθαρὰ καθαρά, ὥστε ἀπὸ κάτω ἐφαίνοντο τὰ χόρτα τῆς θαλάσσης καὶ
ἡ ἄμμος καὶ οἱ βράχοι καὶ τὰ χαλίκια. Ἀπὸ τῆ θάλασσης ἐνόμιζες πῶς
ἐβγαίνει ἡ ὁρσιὰ ἐκείνη τῆς πρωΐας, ὅπου εὐχαριστεῖ τόσο πολὺ τὴν
ψυχὴ σου· ἦταν πρὸ πάντων πολλὴ ὥρα καὶ ζωγραφικὴ ἡ λωρίδα τῆς
ἄμμου, ὅπου τραβάει ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τοῦ κόλπου ἕως τὸ ἄλλο. Τὴν
κρύπτει ὀλίγο ἡ παραθαλάσσιος πολίχνη, ἔπειτα ἐξακολουθεῖ ἕως τὸ Πε-
ταλίδι, ὅπου σῶζονται ἐρείπια τῆς παλαιᾶς Κορώνης. Ἡ λωρίδα
αὕτῃ δὲν εἶναι πολὺ πλατειά· λίγο πάρα πάνω ἀρχίζουν τὰ δασί-
δια ἐληῶν καὶ μουρεῶν καὶ συκηῶν, τὰ περιβόλια γεμάτα κитρο-
νιές καὶ πορτοκαλλιές καὶ λεμονιές, καὶ ἄμπέλια καὶ ἄλλα καλλιερ-
γημένα χωράφια ἀπείρων εἰδῶν, ποῦ οὐτ' ἐγὼ δὲν τὰ θυμοῦμαι. Εἶ-
ναι πολὺ ὡραία ἡ θέα αὕτῃ· κυττάζων αὐτὰ καὶ διπλά μου ἓνα
ὡραῖο σπιτάκι κτισμένο ἔς τὸ βράχο, ἐκτεπτόμενην πόσον ὡραία θὰ εἶναι
ἐκεῖ δι' ἐργασίαν. Οἱ γυναῖκες τοῦ χωριοῦ ἐγύριζαν ἀπὸ τὸ λουτρό· ὠμί-
λουν μὲ βία, μὲ θυμὸ καὶ ἀπὸ τὰ λόγια ποῦ ἤκουα, ἐκατάλαβα πῶς
κάτι θὰ εἶχε συμβῇ τὴν προηγουμένην νύκτα. — Ἐγὼ εἶμαι σαθρα-
τογεννημένη, ἔλεγε μιὰ γρηῃ, καὶ ἡ κατάρρα μου θὰ πιάσῃ . . . Ἐμένα
μὲ ἐκυτότταζαν μὲ μεγάλη περιέργεια ποῦ ἤμουν μόνος, ὅπως ἔς ὅλας μου
τὲς ἐκδρομὰς ἐννοοῦσα πῶς ἐθαύμαζαν οἱ ἄνθρωποι τί καταλαβαίνω
νὰ περπατῶ μόνος μου· ἔκαναν οἱ γρηῃς ὀμίλους καὶ μ' ἐδειχνε ἡ μία
ἔς τὴν ἄλλη· ἐγὼ ἐκαθήμην καὶ ἔβλεπα . . . πότε τὲς γρηῃς, πότε
τὸν κόλπο· καὶ τὰ δύο ἦσαν ἀξιοπερίεργα . . . Ἐπάνω ἀπ' τ' Ἀλ-
μυρὸ εἶναι τὸ χωριὸ Σέλτσο· ἀπέχει κανένα τέταρτο, μέσα σὲ μιὰ πολὺ
εὐμορφῇ χαράδρα· πρὸς τὸ ΝΑ. εἶναι ὁ δρόμος ποῦ πηγαίνει ἔς τὴν
Μαντίνεια (τὰς ἀρχαίας Ἀβίας) καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἰς ἄλλα χωρία τῆς
Μάνης· διότι ἀπὸ ὧν πλέον ἀρχίζει ἡ Μάνη μὲ τὰ παράξενα ἐθιμά
της, χωράφι ἄγριον, μὰ τὸ ὅποιον ὅταν καλλιεργηθῇ, θὰ δώσῃ θησαυ-
ροὺς καὶ ἔς τὸν ἐπιστήμονα καὶ ἔς τὸν καλλιτέχνη.

Ἄδ. Ἰωαννίδης Ἀδαμαντίου.